

ALEKSANDER CH. MACHNIENKO

SYSTEM WIELOPARTYJNY W KRAJACH DEMOKRACJI LUDOWEJ

Zasada kierowniczej roli partii marksistowsko-leninowskiej w społeczeństwie socjalistycznym i wielopartyjność

Jedną ze swoistych cech mechanizmu politycznej organizacji społeczeństwa w większości krajów demokracji ludowej jest to, że oprócz partii komunistycznych i robotniczych działają w nich także inne partie polityczne¹. Przy rozpatrywaniu systemu wielopartyjnego w państwach socjalistycznych powstaje przede wszystkim zagadnienie, czy wielopartyjność jest pryncypialnie zgodna z tak ważną prawidłowością rewolucji socjalistycznej i budownictwa socjalistycznego, jak kierownicza rola partii marksistowsko-leninowskiej klasy robotniczej w państwie i społeczeństwie. Bez tej roli nie do pomyślenia jest samo istnienie państwa socjalistycznego².

¹ W Chinach: Rewolucyjny Komitet Kuomintangu, Liga Demokratyczna, Asocjacja Budownictwa Demokratyczno-Narodowego, Asocjacja Popierania Rozwoju Demokracji, Demokratyczna Partia Chłopsko-Robotnicza Chin, Partia Dążenia do Sprawiedliwości, Stowarzyszenie 3 Września, Liga Demokratycznej Autonomii Tajwanu; w Polsce: Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne; w Czechosłowacji: Czechosłowacka Partia Ludowa, Czechosłowacka Partia Socjalistyczna, Słowacka Partia Odrodzenia i Słowacka Partia Wolności; w NRD: Demokratyczna Partia Chłopska, Partia Narodowo-Demokratyczna, Partia Liberalno-Demokratyczna, Związek Chrześcijańsko-Demokratyczny; w Bułgarii: Bułgarski Ludowy Związek Chłopski; w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej: Partia Demokratyczna i Partia „Młodzi Przyjaciele”; w Wietnamskiej Republice Demokratycznej: Partia Demokratyczna i Partia Socjalistyczna. Por. *Programmyje dokumenty borby za mir, demokratii i socjalizm*, Moskwa 1961, s. 12—14, 52—53.

² Nie przez przypadek w deklaracji narady przedstawicieli partii komunistycznych i robotniczych krajów socjalistycznych, która odbyła się w Moskwie od 14 do 16 XI 1957 r., kierownicza rola partii marksistowsko-leninowskiej wysunięta jest na pierwsze miejsce wśród cech właściwych wszystkim krajom w procesie rewolucji socjalistycznej i budownictwa socjalistycznego. Por. też N. S. Chruszczow, *Sorok let Wielikoj Oktiabrskoj Socjalistycznej Rewolucii*, Dokład na jubilejnej siessii Wierchownogo Sowjeta SSSR 6 Nojabria 1957, Izdat. Prawda, Moskwa 1957, s. 59.

Kierownictwo państwem i społeczeństwem ze strony partii marksistowsko-leninowskiej jest niewzruszalną prawidłowością, właściwą bez wyjątku wszystkim krajom socjalistycznym, niezależnie od jakichkolwiek ich cech szczególnych. Konkretnie zaś formy realizacji tej prawidłowości mogą być różne, w zależności od warunków danego kraju. W szczególności, jak wskazuje doświadczenie zgromadzone przez kraje socjalistyczne, urzeczywistnianie kierowniczej roli partii komunistycznej nie wymaga koniecznie ustanowienia systemu jednopartyjnego w każdym kraju socjalistycznym. W licznych krajach socjalistycznych z powodzeniem zabezpieczone jest kierownictwo państwem i społeczeństwem ze strony partii marksistowsko-leninowskiej w ramach systemu wielopartyjnego.

Sprawa celowości systemu jednopartyjnego lub wielopartyjnego w każdym państwie socjalistycznym rozstrzygana jest przy uwzględnieniu konkretnych warunków walki klasowej, tradycji historycznych i cech narodowych danego kraju.

Należy zauważyć, że system jednopartyjny w państwie radzieckim nie jest wynikiem jakiejś a priori wymyślonej koncepcji, a ukształtował się jako rezultat konkretnego układu sił klasowych w warunkach rewolucji w Rosji.

RKP(b) i W. Lenin dopuszczali możliwość istnienia kilku partii w warunkach dyktatury proletariatu. W szczególności komuniści rosyjscy zaprosili do udziału w kierowniczych organach państwa radzieckiego, w tej liczbie i rządu radzieckiego, przedstawicieli partii drobnoburżuazyjnych³. Wiadomo, że na podstawie porozumienia z lewicowymi eserowcami w grudniu 1917 r. w skład Rady Komisarzy Ludowych weszło kilku przedstawicieli tej partii⁴, którzy pozostawali w składzie rządu do marca 1918 r. Wtedy to ustąpili oni z RKL „na znak protestu” przeciwko zawarciu pokoju brzeskiego. W składzie WCKW do piątej kadencji, obok bolszewików, którzy stanowili większość, w znacznej liczbie reprezentowane były również partie drobnoburżuazyjne⁵. Dopiero wycofanie się

³ Por. W. I. Lenin, *Soczinienija*, t. 26, s. 235, 245, 254, 262, 269, 272, 294—295, 299, 415, oraz *KPSS w rezolucjach i reszzeniach sjezdow, konfierencij i plenumow CK*, cz. I, Moskwa 1954, s. 402.

⁴ Por. SU RSFRR, nr 9 z 1917 r., s. 128.

⁵ I tak na 305 członków WCKW trzeciej kadencji było: bolszewików — 162, lewicowych eserów — 122, mienszewików — 5, eserów prawicowych i centrowych — 5, „zjednoczonych internacjonalistów” — 3, anarchistów-komunistów — 3, eserów-maksymalistów — 5; na 207 członków WCKW czwartej kadencji było: bolszewików — 141, lewicowych eserów — 48, maksymalistów — 4, eserów centrowych i prawicowych — 4, anarchistów-komunistów — 3, mienszewików-jednościowców — 4, mienszewików-internacjonalistów — 2. Por. *Sjezdy Sowietow Wsierossijskije i Sojuza SSR w postanowienjach i rezolucjach*, Moskwa 1935, s. 27, 57.

tych partii z rzetelnej współpracy i przejście na pozycje otwarcie kontrrewolucyjne zmusiło do wykluczenia ich przedstawicieli z WCKW. Przez długi okres czasu przedstawiciele partii drobnoburżuazyjnych wchodzili w skład rad, a nawet w skład zjazdów rad.

Obiektywna możliwość współpracy partii komunistycznej z partiami drobnoburżuazyjnymi w toku rewolucyjnych przeobrażeń socjalistycznych uwarunkowana jest sytuacją i interesami drobnoburżuazyjnych klas i warstw społeczeństwa. Między interesami proletariatu i drobnoburżuazyjnych mas pracujących nie ma istotnych rozbieżności. Przeciwnie, masy te obiektywnie odnoszą korzyść z przeobrażeń socjalistycznych. Stąd istnieje obiektywna możliwość współpracy partii komunistycznej z partiami drobnoburżuazyjnymi. Myśl tę podkreślał W. I. Lenin w liście do redakcji „Prawdy” z 1 XII 1917 r. „Co się tyczy zagadnienia sojuszu robotników — bolszewików z lewicowymi eserowcami, którzy obecnie cieszą się zaufaniem wielu chłopów — pisał Lenin — dowodziłem w swoim przemówieniu, że sojusz ten może być «rzetelną koalicją», rzetelnym sojuszem, albowiem zasadniczej rozbieżności interesów najemnych robotników z interesami chłopów pracujących i wyzyskiwanych nie ma. Socjalizm ca ł k o w i c i e może czynić zadość interesom jednych i drugich. Tylko socjalizm może czynić zadość ich interesom”⁶. W konsekwencji więc istnieje obiektywna możliwość rzetelnej i trwałej współpracy partii komunistycznej z partiami drobnoburżuazyjnymi w procesie budownictwa socjalistycznego.

Ale na to, aby ta możliwość przekształciła się w rzeczywistość, niezbędne są czynniki subiektywne — dobra wola partii drobnoburżuazyjnych do współpracy z komunistami na platformie uznania konieczności budownictwa socjalistycznego. Jedynie rzetelne uznanie przez partie niemarksistowskie programu przeobrażeń socjalistycznych stwarza warunki dla trwałej współpracy z komunistami w budownictwie socjalizmu. „My — wskazywał W. I. Lenin w listopadzie 1917 r. — twardo stoimy na gruncie władzy radzieckiej, to jest władzy większości ukształtowanej na ostatnim zjeździe rad; byliśmy i zostajemy zdecydowani dzielić władzę z mniejszością rad pod warunkiem, że ta mniejszość rzetelnie zobowiąże się lojalnie podporządkowywać się większości i realizować program z a p r o b o w a n y przez cały II Wszechrosyjski Zjazd Rad, Większości znajdującej się w stopniowym, ale twardym i nieugiętym marszu do socjalizmu”⁷. Występując z przemówieniem końcowym na nadzwyczajnym Wszechrosyjskim Zjeździe Rad Delegatów Chłopskich, W. I. Lenin ponownie podkreślał, że „wszelka partia, która w rzeczywi-

⁶ W. I. Lenin, jw., s. 298.

⁷ Tamże, s. 272—273.

stości chce być ludową, winna jasno i stanowczo powiedzieć, że nasza rewolucja jest rewolucją socjalistyczną. Jedyne w tym przypadku, gdy lewicowi eserowcy jasno i niedwuznacznie oświadczą to, nasz sojusz z nimi będzie wzmacniał się i rósł"⁸.

W pełni jest zrozumiałe, że uznanie przez niemarksistowskie partie polityczne programu przeobrażeń socjalistycznych powinno zawierać w sobie uznanie kierowniczej roli klasy robotniczej i jej partii w budownictwie socjalizmu. Bez tego bowiem zbudowanie społeczeństwa socjalistycznego jest nie do pomyślenia.

W ten sposób KPZR oraz W. I. Lenin uznawali w zasadzie za całkowicie dopuszczalne istnienie w państwie socjalistycznym systemu wielopartyjnego, pod warunkiem, że partie niekomunistyczne:

1. reprezentują interesy klas i warstw społeczeństwa, pozostających w sojuszu z proletariatem i pod jego kierownictwem uczestniczących w walce o zbudowanie socjalizmu;
2. stoją na platformie budownictwa socjalistycznego;
3. uznają kierowniczą rolę partii komunistycznej w budownictwie socjalizmu.

Postawa partii drobnoburżuazyjnych co do współpracy z partią komunistyczną, ich stosunek do programu budownictwa socjalistycznego — zależą od konkretnych warunków. A przede wszystkim od tego, czy kierownictwo w tych partiach udaje się opanować lewemu skrzydłu, reprezentującemu interesy mas pracujących drobnej burżuazji, będących naturalnymi sojusznikami proletariatu w walce o socjalizm, czy też kierownictwo zagarniają elementy prawicowe, będące agenturą kapitalistów.

W zależności od pozycji zajmowanej przez partie drobnoburżuazyjne, rozstrzygnięta jest sprawa zachowania systemu wielopartyjnego, czy też ustanowienia systemu jednopartyjnego w państwie socjalistycznym.

W Rosji RKP(b) wykazała ogromną cierpliwość i wytrwałość, proponując niejednokrotnie drobnoburżuazyjnym partiom mieńszewików i eserowców współpracę w budownictwie socjalizmu⁹. I jeżeli współpraca ta nie ułożyła się, to jedynie z winy kierownictw partii drobnoburżuazyjnych, w których przeważało skrzydło prawicowe, przeciągające te partie do obozu otwartej kontrrewolucji. Taka pozycja partii drobnoburżuazyjnych, naturalnie, doprowadziła do ich izolacji od ludu i likwidacji.

W tych zaś krajach, gdzie kierownictwo drobnoburżuazyjnych partii

⁸ Tamże, s. 295.

⁹ Tamże, s. 235, 245, 254, 262, 269, 272, 294—295, 298, 415 oraz t. 28, s. 192, 198, 321; t. 32, s. 131. Por. też K. G. Fiedorow, *WCİK w pierwsze gody sowieckiej władzy 1917—1920 gg.*, Moskwa 1957, s. 27—46, a także J. G. Gimpelson, *Iz istorii stroitielstwa sowietow (Nojabr' 1917 g. — Ijul 1918 g.)*, Moskwa 1958, s. 22—35 i inne.

znalazło się w rękach skrzydła lewicowego, rewolucyjnego, które poprowadziło te partie po drodze oczyszczenia od elementów prawicowych i przyzwyczajenia wpływów ideologii burżuazyjnej, po drodze rzetelnej współpracy z partią marksistowsko-leninowską w budownictwie socjalizmu — ukształtował się system wielopartyjny.

W pełni rozumiałe jest, że w państwach socjalistycznych nie ma i być nie może miejsca dla partii kontrrewolucyjnych. W okresie buntu kontrrewolucyjnego na Węgrzech w 1956 r. reakcja węgierska próbowała przywrócić system wielopartyjny, tworząc liczne „partie polityczne”¹⁰. Reakcja przy tym, w celu oszukania ludu, stworzyła szereg partii pod nazwami, które nosiły istniejące poprzednio na Węgrzech partie; ich działalność w przeszłości w pewnych okresach zawierała w sobie i elementy postępowe (Partia Socjaldemokratyczna, Partia Drobnych Rolników, Partia Chłopska). Ale w partiach tych kierownictwo zagarnęły elementy prawicowe, zawzięci przeciwnicy dyktatury proletariatu. W tych warunkach próba reakcji, aby przywrócić na Węgrzech system wielopartyjny, miała na celu walkę przeciwko dyktaturze proletariatu.

Po rozgromieniu buntu kontrrewolucyjnego na Węgrzech partie otwarcie reakcyjne i burżuazyjne rozpadły się. Przez pewien czas próbowały kontynuować swoją działalność gdzieś organizacje terenowe partii socjaldemokratycznej, chłopskiej i partii drobnych rolników. Ale działalność tych organizacji ujawniła ich nastawienie antyludowe. Rozumiałe, że w tych warunkach Węgierska Socjalistyczna Partia Robotnicza stanowczo wystąpiła przeciwko idei przywrócenia na Węgrzech systemu wielopartyjnego¹¹. W ten sposób, jak słusznie zauważył J. Kadar: „Sprawa systemu jednopartyjnego czy wielopartyjnego nie wynika z powszechnej prawidłowości, lecz jest sprawą praktyczno-polityczną, którą należy rozwiązywać uwzględniając warunki polityczne i społeczne danego kraju”¹².

Charakter stosunków między partią marksistowsko-leninowską a działającymi w krajach demokracji ludowej niekomunistycznymi partiami politycznymi

System wielopartyjny istniejący w krajach demokracji ludowej w sposób istotny różni się od wielopartyjności istniejącej w krajach

¹⁰ W 1948 r. na Węgrzech ukształtował się system jednopartyjny.

¹¹ Por. J. Kadar, *Iz opyta klassowej borby w Wiengrii*, „Problemy mira i socjalizma” 1959, nr 2, s. 15—16.

¹² J. Kadar, *Otczotnyj doklad Centralnogo Komitietu Wiengierskoj Socjalistycznej Raboczej Partii VII Sjezdu Partii*, „Kommunist” 1959, nr 18, s. 103. Por. też H. Matern, *Mnogopartijnaja sistiemu w Giermanskoj Diemokraticzeskoj Riespublikie*, „Problemy mira i socjalizma” 1959, nr 4.

kapitalistycznych. Dla społeczeństwa burżuazyjnego, rozbitego na klasy antagonistyczne, cechą charakterystyczną jest niegasnąca walka między klasą proletariuszy a klasą kapitalistów. Stąd wynika niegasnąca walka między partiami wyrażającymi interesy klas antypodów¹³.

W przeciwieństwie do tego w krajach demokracji ludowej w wyniku przeobrażeń socjalno-ekonomicznych, dokonanych w latach władzy ludowej, ukształtowały się warunki dla jedności politycznej ogromnej większości narodu, jednoczącego się wokół partii komunistycznej na gruncie programu budownictwa socjalistycznego. Jedność ta coraz bardziej umacnia się w miarę sukcesów w budownictwie socjalistycznym¹⁴. Z tego wynikają stosunki wzajemne istniejące między partiami w krajach demokracji ludowej. Istniejące w krajach demokracji ludowej partie niekomunistyczne występują w ścisłym sojuszu z partią marksistowsko-leninowską i uznają kierowniczą rolę tej ostatniej w budownictwie socjalizmu¹⁵.

Wypaczając rzeczywiste przyczyny tego rodzaju stosunków istniejących w krajach demokracji ludowej między demokratycznymi partiami politycznymi a partią komunistyczną, niektórzy prawnicy burżuazyjni próbują rozpowszechniać wymysły, że partie niekomunistyczne w kra-

¹³ W szeregu krajów burżuazyjnych interesy wielkich kapitalistów wyraża nie jedna, lecz kilka partii burżuazyjnych odzwierciedlających różnice między poszczególnymi grupami tej klasy. Partie te prowadzą określoną walkę między sobą o interesy swojej grupy, o „ciepłe posady” w aparacie państwowym itp., a niejednokrotnie prowadzą walkę pokazową w celu odciążenia uwagi mas ludowych od rzeczywistej walki o ich prawdziwe interesy. Por. charakterystykę W. Lenina daną partii republikańskiej USA, *Soczinienija*, t. 18, s. 373—374. Jednakże sprzeczności pomiędzy partiami różnych grup wielkiej burżuazji schodzą na dalszy plan, gdy przychodzi do wspólnej walki przeciwko rzeczywistym wyrazicielom interesów mas ludowych — komunistom. Oczywistym dowodem tego jest łączenie się w bloki partii burżuazyjnych w okresie kampanii wyborczych dla wspólnej walki przeciw komunistom. Partie drobnoburżuazyjne w wyniku samej sytuacji drobnej burżuazji zajmują pozycje wahające. Jak wskazywano wyżej, mogą one w określonych warunkach być sojusznikami komunistów.

¹⁴ Por. N. S. Chruszczow, *Oczot Centralnogo Komiteta KPSS XXII Sjezdu Partii*, Moskwa 1961, s. 15.

¹⁵ Znalazło to wyraz w oficjalnych dokumentach nieproletariackich partii demokratycznych krajów demokracji ludowej. Por. *Der Siebente Parteitag der National-Demokratischen Partei Deutschlands*, Leipzig, 22.—23. und 24. Mai 1958, Berlin 1959, s. 332. Podobnie *Dokumente der CDU*, Berlin 1956, s. 130. W statucie Stowarzyszenia Budownictwa Państwa Demokratycznego (ChRL), uchwalonym 11 IV 1955 r., wskazano, że Stowarzyszenie „wychodząc od potrzeb w zakresie podstawowych zadań państwa w okresie przejściowym i pozostając pod kierownictwem KP, wychowuje i jednoczy elementy wywodzące się z chińskiej burżuazji narodowej dla aktywnego przeprowadzania przeobrażeń socjalistycznych, dla aktywnej walki z wrogami wewnętrznymi i zewnętrznymi, dla walki o „zbudowanie społeczeństwa socjalistycznego”, „Chuanmin Žibao” z 14 IV 1955 r.

jach demokracji ludowej „istnieją jedynie nominalnie”, że są „fikcją, obliczoną na oszukiwanie społeczności światowej”, że partie te jakoby są „satelitami” partii komunistycznej. W rzeczywistości tego rodzaju wymysły są całkowicie absurdalne i jaskrawo sprzeczne z życiem.

Nieproletariackie partie polityczne w krajach demokracji ludowej są samodzielnymi partiami politycznymi, a obecne stosunki między nimi a partią komunistyczną wyjaśnia całkowicie nie to, że partie niemarksistowskie „istnieją jedynie nominalnie” i są „satelitami” partii komunistycznej, lecz to, że są wykładnikiem sytuacji klas i warstw, których interesy one reprezentują.

Żeby rzeczywiście naukowo określić stosunki wzajemne między różnymi partiami, niezbędne jest, po pierwsze, wyjaśnić, jakich klas lub warstw społeczeństwa interesy partie te wyrażają i bronią, i po drugie, jakie są stosunki wzajemne między tymi klasami a warstwami na danym etapie rozwoju danego społeczeństwa. Dla konkretnej odpowiedzi na te pytania rozpatrzmy jako przykład systemy partyjne Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej i Bułgarskiej Republiki Ludowej. Jakich klas i warstw społeczeństwa interesy reprezentują działające w tych krajach nieproletariackie partie polityczne?

W Polsce Zjednoczone Stronnictwo Ludowe reprezentuje pewną część chłopstwa pracującego, a Stronnictwo Demokratyczne jednoczy część pracującej inteligencji i mas pracujących drobnej burżuazji w mieście. W Czechosłowacji Czechosłowacka Partia Ludowa jednoczy w swoich szeregach przede wszystkim drobnych i średnich chłopów (w przeważającej mierze członków spółdzielni produkcyjnych), w mniejszym stopniu — robotników i rzemieślników wyznania chrześcijańskiego. Czechosłowacka Partia Socjalistyczna jednoczy pewną część ludności wywodzącej się z miejskiej drobnej burżuazji i inteligencji. Partia Wyzwolenia Słowackiego i Słowacka Partia Wolności jednoczą określone warstwy drobnej burżuazji w mieście i na wsi. Działający w Bułgarii Bułgarski Ludowy Związek Chłopski jest bojową organizacją pracowników wiejskich w socjalistycznej Bułgarii.

„Dyktatura proletariatu — uczy W. I. Lenin — jest swoistą formą sojuszu klasowego między proletariatem, awangardą mas pracujących i licznymi nieproletariackimi warstwami ludzi pracy (drobna burżuazja, drobni gospodarze, chłopstwo, inteligencja itd.) lub ich większością, sojuszem przeciw kapitałowi, sojuszem w celach pełnego obalenia kapitału, pełnego zdławienia oporu burżuazji i prób restauracji z jej strony, sojuszem w celach ostatecznego stworzenia i utrwalenia socjalizmu”¹⁶.

¹⁶ W. I. Lenin, *Soczinienija*, t. 29, s. 350—351.

Stąd wynika, że wyrażając interesy niektórych warstw pracującego chłopstwa, pracującej inteligencji, pracujących rzemieślników itp., w sojuszu z klasą robotniczą i pod jej kierownictwem walczących o zbudowanie socjalizmu i komunizmu, istniejące w krajach demokracji ludowej demokratyczne partie niekomunistyczne są sojusznikami partii marksistowsko-leninowskiej, z którą ramię w ramię mobilizują nieproletariackie warstwy ludzi pracy do aktywnej walki o realizację zadań władzy ludowej. Należy jednak przy tym mieć na uwadze, że w warunkach dyktatury proletariatu, będącej swoistą formą sojuszu klasowego pod kierownictwem klasy robotniczej, różne są ramy tego sojuszu w różnych krajach. I tak w Chińskiej Republice Ludowej specyficzne warunki walki narodowowyzwoleńczej i budownictwa demokracji ludowej, w których część burżuazji narodowej przyłączyła się do tej walki, uznała kierownictwo klasy robotniczej i stopniowo zgodziła się na przeprowadzenie przeobrażeń socjalistycznych, pozwoliły rozszerzyć ramy tego sojuszu. W Chińskiej Republice Ludowej na podstawie trwałego sojuszu z chłopstwem klasa robotnicza ustanowiła także stosunki sojusznicze z tą częścią burżuazji narodowej, która popiera przeobrażenia socjalistyczne¹⁷. W NRD i w Wietnamskiej Republice Demokratycznej demokratycznie i patriotycznie zorientowana część burżuazji narodowej (średniej) w toku rozwoju rewolucji także doszła do przekonania o konieczności przeobrażeń socjalistycznych, uznania kierowniczej roli klasy robotniczej i przyłączyła się do sojuszu klasy robotniczej z chłopstwem¹⁸. Stąd w tych krajach system wielopartyjny obejmuje także partie reprezentujące demokratyczną część burżuazji narodowej.

Ścisły sojusz z partią marksistowsko-leninowską, uznanie jej roli kierowniczej w budownictwie socjalizmu, nie oznaczają oczywiście, że we wszystkich krajach demokracji ludowej istnieje pełna jedność poglądów między partiami komunistycznymi i demokratycznymi co do każdej sprawy. Określone różnice istnieją. Uwarunkowane są one tym, że po zwycięstwie rewolucji socjalistycznej nie da się od razu całkowicie przezwyciężyć sprzeczności między klasą robotniczą i drobnoburżuazyjnymi warstwami ludzi pracy w mieście i na wsi. Atoli sprzeczności między

¹⁷ Burżuazja narodowa nie jest obecnie jednorodną masą. Jak wskazuje się w artykule wstępnym gazety „*Zenmin Žibao*”, w toku rewolucji socjalistycznej wśród burżuazji narodowej odbywa się rozwarstwienie: 1. ukształtowuje się grupa lewicowców, którzy twardo opowiadają się za socjalizmem; 2. pozostaje grupa zajmująca uporczywie pozycje kapitalistyczne i występująca przeciwko socjalizmowi; 3. zachowuje się grupa tak zwanego centrum, która stopniowo rozwarstwa się na dwie grupy. Por. „*Prawda*” z 17 IX 1957 r.

¹⁸ O ramach sojuszu klasowego pod kierownictwem klasy robotniczej w warunkach dyktatury proletariatu w NRD por. Leitartikel *Die Arbeiterklasse führt die Volksmassen zum Sieg des Sozialismus* „*Einheit*”, 1958, z. 8, s. 1098—1101.

klasą robotniczą a tymi klasami i warstwami społeczeństwa, które pod kierownictwem klasy robotniczej uczestniczą w budowie socjalizmu i komunizmu, nie noszą charakteru antagonistycznego, są stopniowo przewyżczane w procesie budownictwa socjalistycznego i komunistycznego. Główną cechą charakterystyczną sojuszu wskazanych klas i warstw z klasą robotniczą są jednak nie te sprzeczności, lecz trwała jedność podstawowych interesów we wspólnej walce.

Swoisty charakter mają stosunki wzajemne klasy robotniczej z burżuazją narodową w tych krajach, gdzie ta ostatnia przyłączyła się do ruchu rewolucyjnego pod hegemonią klasy robotniczej, na której czele stała partia marksistowsko-leninowska. W konkretnych warunkach sprzeczności między klasą robotniczą a tą częścią burżuazji narodowej, która przyłączyła się do rewolucji socjalistycznej i zgadza się na przeprowadzenie przeobrażeń socjalistycznych, mogą przekształcić się w nieantagonistyczne i być rozwiązane drogą pokojową¹⁹. Stąd rozbieżności w poglądach co do niektórych spraw pomiędzy różnymi partiami politycznymi w ramach socjalistycznego systemu wielopartyjnego nie mają charakteru antagonistycznego, nie prowadzą do walki między tymi partiami i rozstrzygane są drogą pokojową w ramach współpracy międzypartyjnej.

Istniejąca w krajach demokracji ludowej wielopartyjność znajduje swoje odzwierciedlenie w składzie organów państwa, do których obok członków partii komunistycznej i bezpartyjnych wchodzi przedstawiciele innych partii demokratycznych proporcjonalnie do ich znaczenia politycznego. Tak na przykład w składzie Izby Ludowej NRD oprócz frakcji SED liczącej 100 deputowanych, każda z czterech innych partii demokratycznych reprezentowana jest przez frakcję złożoną z 45 deputowanych²⁰. W sejmie PRL, prócz klubu PZPR liczącego 256 posłów, istnieją: klub ZSL (złożony z 117 posłów) i klub SD, złożony z 39 posłów²¹. Przedstawiciele partii demokratycznych wchodzi także do składu Wszechchińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, Zgromadzenia Narodowego Republiki Czechosłowackiej, Zgromadzenia Narodowego Bułgarskiej Republiki Ludowej, Najwyższego Zgromadzenia Ludowego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej i Zgromadzenia Narodowego Wietnamskiej Republiki Demokratycznej.

Członkowie partii demokratycznych zajmują ważne stanowiska w rzą-

¹⁹ Por. Mao-Tse-Tung, *K woprosu o prawilnom razrieszenii protiworieczij wnutri naroda*, Moskwa 1957, s. 3—6 i inne. Por. też H. Matern, jw., s. 31.

²⁰ *Handbuch der Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik*, 3 Wahlperiode, Berlin 1959, s. 97. Skład frakcji przytoczony jest bez uwzględnienia przedstawicieli Berlina.

²¹ Sprawozdanie stenograficzne z 2 posiedzenia Sejmu PRL III kadencji, łam 6.

dach państw demokracji ludowej. W NRD członkowie Partii Liberalno-Demokratycznej, Chrześcijańsko-Demokratycznej, Narodowo-Demokratycznej i Związku Chrześcijańsko-Demokratycznego są zastępcami prezesa rady ministrów oraz są reprezentowani w pozostałych branżowych organach centralnych administracji państwowej. W Bułgarskiej Republice Ludowej pierwszy zastępca przewodniczącego Rady Ministrów i dwaj ministrowie są członkami Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego itd.

Wchodzenie przedstawicieli kilku partii w skład rządów szeregu krajów demokracji ludowej w żadnej mierze nie oznacza, że rządy te mają koalicyjny charakter. Podstawą kształtowania rządów koalicyjnych w państwach burżuazyjnych jest kompromis polityczny między wchodzącymi do rządu partiami, które idą na określone (nierzadko poważne) wzajemne ustępstwa, aby znaleźć tymczasową wspólną platformę. Brak trwałej jedności tworzących koalicję rządową partii jest przyczyną nietrwałości rządów koalicyjnych, częstego ich upadku. W przeciwieństwie do tego w krajach demokracji ludowej wszystkie partie demokratyczne uznają partię marksistowsko-leninowską za kierowniczą siłę budownictwa socjalistycznego, pozostają w trwałym z nią sojuszu, co uwarunkowane jest, jak wskazywano wyżej, charakterem społecznym i bazą społeczną tych partii²².

Formy współpracy między partiami komunistycznymi i innymi partiami demokratycznymi w krajach demokracji ludowej

Wszystkie partie demokratyczne w krajach demokracji ludowej, wypełniając zadania w zakresie wychowania i organizacji odpowiednich warstw społeczeństwa dla aktywnego uczestnictwa w budownictwie socjalistycznym, zajmują określone miejsce w mechanizmie politycznej organizacji społeczeństwa w danym kraju.

Wspólną cechą charakteryzującą sytuację demokratycznych partii politycznych, jak i masowych organizacji społecznych ludzi pracy w systemie politycznej organizacji społeczeństwa, jest uznanie kierowniczej roli partii komunistycznej w budownictwie socjalistycznym i konieczności jedności działania wszystkich (tak politycznych, jak i społecznych) organizacji wszystkich klas i warstw społeczeństwa, występujących w sojuszu z klasą robotniczą i pod jej kierownictwem.

Jednocześnie są bardzo istotne różnice między sytuacją demokratycz-

²² Przekonujące uzasadnienie tego, że skład wielopartyjny rządów w państwach demokracji ludowej w żadnej mierze nie oznacza ich charakteru koalicyjnego, dają: W. Skrzydło, *System partyjny PRL i jego wyraz w ustroju politycznym państwa*, „Państwo i Prawo” 1959, nr 7, oraz A. Steiniger, *Das Blocksystem. Beitrag zu einer demokratischen Verfassungslehre*, Berlin 1949.

nych partii politycznych a sytuacją masowych organizacji społecznych w mechanizmie politycznej organizacji społeczeństwa. Jeżeli jedność działań masowych organizacji społecznych (związków zawodowych, związków młodzieży itd.) może być zabezpieczona poprzez istniejące w tych organizacjach grupy partyjne komunistów, dla których wiążące są dyrektywy partii komunistycznej, to w odniesieniu do partii demokratycznych, samo przez się zrozumiałe jest, że taka forma jest nie do przyjęcia. Partie te bowiem są samodzielnymi partiami politycznymi.

Koordinacja działań wszystkich partii demokratycznych realizowana jest nie drogą dawania dyrektyw przez partię komunistyczną, lecz drogą wypracowania przez te partie uzgodnionych decyzji i uzgodnionych przedsięwzięć dla realizacji tych decyzji. Wobec tego w krajach demokracji ludowej ukształtował się szereg form współpracy międzypartyjnej.

1. Przede wszystkim formą współpracy partii demokratycznych w krajach demokracji ludowej jest front narodowy (ludowy). W PRL działają także centralna i terenowe komisje porozumiewawcze partii politycznych. W NRD współpraca między partiami demokratycznymi odbywa się nie tylko w ramach Frontu Narodowego Niemiec Demokratycznych, ale i w ramach bloku demokratycznych partii i organizacji²³.

2. W szeregu krajów demokracji ludowej, gdzie deputowani do organów władzy państwowej organizują się według swej przynależności partyjnej w kluby deputowanych (frakcje, zespoły, grupy), koordynacja pracy frakcji partyjnych jest zabezpieczona przez to, że przedstawiciele wszystkich frakcji wchodzi w skład kierowniczych organów przedstawicielstw ludowych. W szczególności w NRD przedstawiciele wszystkich frakcji liczących nie mniej niż 40 deputowanych (praktycznie wszystkich frakcji wszystkich działających w NRD partii) reprezentowani są w Prezydium Izby Ludowej. Do Rady Starszych Izby Ludowej NRD, którego zadaniem jest regulowanie spraw związanych z odbywaniem posiedzeń Izby Ludowej, wchodzi członkowie Prezydium Izby i przedstawiciele frakcji partyjnych (jeżeli przedstawiciel frakcji jest członkiem prezydium, to członkiem Rady Starszych jest jego zastępca)²⁴.

²³ Do bloku demokratycznych partii i organizacji wchodzi wszystkie (5) partie polityczne NRD, a także 3 masowe organizacje społeczne: Wolne Niemieckie Związki Zawodowe, Wolna Młodzież Niemiecka i Demokratyczny Związek Kobiety. Ramy frontu narodowego NRD są znacznie szersze. Obejmuje on nie tylko wszystkie demokratyczne partie polityczne i masowe organizacje społeczne, ale także Wszystkich nastawionych demokratycznie i patriotycznie bezpartyjnych obywateli, nie należących do organizacji społecznych, żyjących zarówno w Niemczech Wschodnich, jak Zachodnich.

²⁴ Por. Regulamin Izby Ludowej NRD z 1958 r., *Handbuch der Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik*, 3 Wahlperiode, Berlin 1959, s. 89—90.

W PRL członkowie ZSL i SD również są reprezentowani w prezydium Sejmu. Oprócz tego w Sejmie istnieje specjalny organ — Konwent Seniorów, w którego skład wchodzi członkowie prezydium Sejmu i przewodniczący lub zastępcy przewodniczących klubów poselskich wszystkich trzech partii. Konwent Seniorów jest organem doradczym prezydium Sejmu w dziedzinie zabezpieczenia właściwego przebiegu prac Sejmu i współpracy klubów partyjnych w Sejmie w sprawach związanych z działalnością Sejmu. W szczególności Konwent Seniorów rozpatruje: projekty terminów i porządku dziennego poszczególnych posiedzeń Sejmu; propozycje co do wyboru przez Sejm jego organów; propozycje co do trybu dyskusji nad poszczególnymi punktami porządku dziennego; inne zagadnienia oddane mu do rozważenia przez prezydium Sejmu²⁵.

W Zgromadzeniu Ludowym Bułgarskiej Republiki Ludowej, gdzie są dwie grupy parlamentarne: Bułgarskiej Partii Komunistycznej i Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego, do egzekutywy Zgromadzenia Ludowego wchodzi członkowie obydwóch partii²⁶.

Specyficzną formą współdziałania wszystkich partii demokratycznych w ChRL w wypracowywaniu wniosków co do podstawowych spraw państwowych jest udział przedstawicieli kierowniczych organów tych partii w Najwyższej Naradzie Państwowej, zwoływanej przez przewodniczącego ChRL. Tak na przykład w 15 posiedzeniu tej Narady, które odbyło się we wrześniu 1958 r., prócz kierowniczych działaczy KPCH uczestniczyło ponad 40 przedstawicieli kierowniczych organów Rewolucyjnego Komitetu Kuomintangu, Ligi Demokratycznej, Asocjacji Demokratycznego Budownictwa Narodowego, Asocjacji Działania na Rzecz Rozwoju Demokracji, Chłopsko-Robotniczej Partii Demokratycznej, Partii Dążenia do Sprawiedliwości, Stowarzyszenia 3 Września, Ligi Demokratycznej Autonomii Tajwanu²⁷.

3. Wśród różnorodnych form współpracy pomiędzy kierowniczymi organami partii politycznych krajów demokracji ludowej doniosłą rolę odgrywa udział przedstawicieli partii sojuszniczych w zjazdach innych partii. I tak w pracach VII Zjazdu Bułgarskiej Partii Komunistycznej uczestniczyła delegacja Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego na

²⁵ Por. Regulamin Sejmu PRL z 1957 r., M. P. nr 19 z 1958 r., poz 145, oraz M. P. nr 1 z 1958 r., poz. 1.

²⁶ Por. B. Spasow, A. Angielow, *Drżawno prawo na Narodna Republika Błgarija*, Sofia 1959, s. 141—142.

²⁷ Zgodnie z art. 43 Konstytucji ChRL, wnioski uchwalone przez Najwyższą Naradę Państwową kierowane są przez przewodniczącego ChRL do Stałego Komitetu Wszechchińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, Rady Państwowej ChRL lub do innych odpowiednich organów dla przedyskutowania ich i podjęcia decyzji.

czele z sekretarzem tego Związku⁸, na IX Zjeździe Komunistycznej Partii Czechosłowacji występowali przedstawiciele Czechosłowackiej Partii Socjalistycznej i Czechosłowackiej Partii Ludowej, a także przedstawiciele Partii Odrodzenia Słowackiego i Słowackiej Partii Wolności²⁹, na III Zjeździe PZPR był obecny przewodniczący Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZSL i przewodniczący Centralnego Komitetu SD³⁰.

Z kolei przedstawiciele kierowniczych organów partii marksistowsko-leninowskich są zapraszani na zjazdy innych partii demokratycznych. Na przykład I sekretarz KC PZPR i członkowie Biura Politycznego KC byli obecni na III Zjeździe ZSL (listopad 1959 r.)³¹ i na VII Kongresie SD (luty 1961 r.)³². W pracach II Zjazdu Demokratycznej Partii Chłopskiej Niemiec (lipiec 1951) uczestniczył I Sekretarz KC SED³³, zaś w pracach VII Zjazdu Narodowo-Demokratycznej Partii Niemiec (maj 1958 r.) uczestniczył sekretarz KC SED³⁴. Wystąpienia na zjazdach partyjnych kierowniczych działaczy partii sojuszniczych bynajmniej nie sprowadzają się do aktów zwykłej uprzejmości. Wyraża się w nich stosunek reprezentowanych przez nich partii do decyzji i działalności innych partii sojuszniczych. Mówi się w nich o wspólnych dla partii sojuszniczych zadaniach. Taka forma udziału przedstawicieli kierownictwa jednej partii w pracach zjazdów innych partii demokratycznych ma istotne znaczenie dla koordynacji działalności partii demokratycznych.

4. Dla wypracowania wspólnej linii partii sojuszniczych, co do zagadnień pryncypialnych, mających ważne znaczenie dla tych partii, odbywają się także wspólne narady i spotkania przedstawicieli kierowniczych organów partyjnych. Jako przykład mogą służyć: Narada Przedstawicieli Demokratycznych Partii i Organizacji Chin, poświęcona ruchowi o poprawę stylu pracy (wrzesień 1957 r.)³⁵, spotkanie przedstawicieli Biura Politycznego KC PZPR z przedstawicielami Prezydium NKW ZSL, na którym dyskutowano zagadnienia rozwoju ruchu kobiecego w Polsce (lipiec 1957 r.)³⁶, spotkanie przedstawicieli kierownictwa PZPR

²⁸ Por. *VII Kongress na Błgarskata Komunističeska Partija 2 Juni — 7 Juni 1958 g.*, Stenografski protokol, Sofia 1958, s. 177—180.

²⁹ Por. *Protokol XI rádného sjezdu Komunističké Strany Československa, Praze 18—21 června 1958*, Praha 1958, s. 123—133.

³⁰ Por. „Nowe Drogi” 1959, nr 4, s. 175—179.

³¹ Por. „Zielony Sztandar” z 2 XII 1959 r.

³² Por. „Trybuna Ludu” z 7 XI 1961 r.

³³ Por. *Protokol des II. Parteitages der Demokratischen Bauernpartei Deutschlands vom 6. bis 8. Juli 1951*, Berlin 1952, s. 9, 13—27.

³⁴ Por. *Der Siebente Parteitag der National-Demokratischen Partei Deutschlands, Leipzig 22., 23. und 24. Mai 1958*, Stenographische Niederschrift, Berlin 1959, s. 21—28.

³⁵ „Chuanmin Żibao” z 16 XI 1957 r.

³⁶ „Trybuna Ludu” z 11 VII 1957 r.

i SD w styczniu 1961 r., na którym dyskutowano problemy polityczne interesujące aktualnie obie partie³⁷. W NRD bieżące zagadnienia z dziedziny życia politycznego, ekonomicznego i kulturalnego są dyskutowane na naradach przedstawicieli partii należących do bloku i przedstawicieli masowych organizacji. Na naradach tych przewodniczą kolejno przedstawiciele każdej partii i organizacji. W przeddzień V Zjazdu SED kierownictwo SED na jednej z takich narad informowało kierownictwa innych partii demokratycznych NRD o podstawowych zagadnieniach przedkładanych do decyzji Zjazdu. Przedstawiciele innych partii demokratycznych w rzeczowy sposób przedyskutowali te zagadnienia. Świadectwem, że podobne narady nie są prostą formalnością, może być to, że w rezolucjach V Zjazdu SED znalazł odzwierciedlenie wniosek złożony przez przedstawiciela Narodowo-Demokratycznej Partii Niemiec o dalszym rozwoju spółdzielczości pracy, uwzględniający interesy poszczególnych grup rzemieślników³⁸.

5. Członkowie kierowniczych organów sojusznicych partii demokratycznych są zapraszani na ważniejsze posiedzenia plenarne Komitetów Centralnych Partii Komunistycznych. I tak w pracach plenarnych posiedzeń KC Komunistycznej Partii Czechosłowacji poświęconych rozszerzeniu uprawnień Komitetów Narodowych, projektowi nowej konstytucji Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej uchwalonej w 1960 r., podniesieniu poziomu życiowego społeczeństwa itd., uczestniczyli przedstawiciele kierowniczych organów innych partii demokratycznych³⁹.

6. Ważną formą współpracy partii jest podejmowanie przez ich organa kierownicze wspólnych uchwał. Tak na przykład KC PZPR i NKW ZSL w styczniu 1957 r. uchwaliły wspólne dyrektywy dotyczące polityki w dziedzinie rolnictwa⁴⁰, w czerwcu 1959 r. podjęły też one wspólną uchwałę o węzłowych zadaniach rolnictwa na lata 1959—1965⁴¹. Tryb podejmowania tego rodzaju wspólnych uchwał daje możliwość wszechstronnej wymiany poglądów i twórczego udziału kierowniczych organów obu partii w wypracowaniu tych uchwał. Tak na przykład 17 VI 1959 r. na wspólnym posiedzeniu przedstawicieli Biura Politycznego KC PZPR i Prezydium NKW ZSL określono wspólne stanowisko obu partii co do węzłowych zagadnień rozwoju rolnictwa na lata 1959—1965⁴². Następnie dane zagadnienie wszechstronnie było rozważane na plenarnych posiedzeniach KC PZPR i NKW ZSL i dopiero potem, 25 VI 1959 r., na wspólnym posiedzeniu przedstawicieli Biura Politycznego KC PZPR

³⁷ „Trybuna Ludu” z 10 I 1961 r.

³⁸ Por. „Problemy mira i socjalizma” 1959, nr 4, s. 31.

³⁹ Por. „Problemy mira i socjalizma” 1960, nr 12, s. 46,

⁴⁰ Por. „Trybuna Ludu” z 9 I 1957 r.

⁴¹ Por. „Trybuna Ludu” z 26 VI 1959 r. ⁴² „Trybuna Ludu” z 18 VI 1959 r.

i Prezydium NKW ZSL, po przedyskutowaniu wniesionych na plenarnych posiedzeniach kierowniczych organów obu partii poprawek i uwag, uzgodniony był ostateczny tekst wspólnej uchwały KC PZPR i NKW ZSL⁴³.

W terenie także odbywają się wspólne posiedzenia i narady terenowych kierowniczych organów partii demokratycznych, na których dyskutowane są zagadnienia współpracy organizacji terenowych różnych partii demokratycznych i realizacji wspólnych zadań.

Proces rozwoju niekomunistycznych partii politycznych w krajach demokracji ludowej i jego perspektywy

Obecne stosunki wzajemne między partiami demokratycznymi działającymi w krajach demokracji ludowej nie pojawiły się od razu, lecz ukształtowały się w toku długiej i uporczywej walki lewego skrzydła partii niekomunistycznych o oczyszczenie tych partii od elementów pravicowych, reprezentujących interesy kapitalistów, o przewyciężenie przez te partie ideologii burżuazyjnej.

Aczkolwiek podstawowe interesy nieproletariackich rzesz ludzi pracy są obiektywnie zgodne z interesami proletariatu, niezbędny jest znaczny okres czasu i uporczywa walka, aby uwolnić te masy spod wpływu ideologii burżuazyjnej, przewyciężyć ich wahania. Burżuazja wszelkimi siłami stara się zachować swój wpływ w chłopskich i innych partiach drobnoburżuazyjnych, zabezpieczyć dla siebie kierowniczą sytuację w ich organach i wykorzystać te partie do walki o swoje panowanie. Stąd wypływa zażarta, uporczywa walka pomiędzy lewicowym, rewolucyjnym skrzydłem chłopskich i innych partii drobnoburżuazyjnych a skrzydłem pravicowym, reakcyjnym, o kształtowanie się oblicza tych partii.

Partie chłopskie istniejące do drugiej wojny światowej w szeregu krajów, które później wkroczyły na drogę budownictwa demokracji ludowej, nie były jednorodne pod względem swego składu klasowego. Od zarania ich działalności ukształtowały się dwa skrzydła: pravicowe, reprezentujące interesy kułactwa i bogatego wierzchołka wsi, dążące do politycznego podporządkowania partii chłopskiej wielkiej burżuazji, i lewicowe, wyrażające interesy chłopstwa pracującego. Walka między pravicowym i lewicowym skrzydłem w tych partiach toczyła się na przestrzeni całych ich dziejów⁴⁴. Przy tym sytuacja skrzydła lewico-

⁴³ Por. „Trybuna Ludu” z 26 VI 1959 r.

⁴⁴ Por. *Deklaracja ideowo-programowa i Statut Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, uchwalone na III Kongresie w listopadzie 1959 r.*, Warszawa 1960, s. 12—20; G. Trajkwow, *Czemu uczył nasz opyt*, „Problemy mira i socjalizma” 1961, nr 4.

wego była stanowczo osłabiana przez to, że liczni jego działacze znajdowali się pod wpływem ideologii drobnoburżuazyjnej, nie rozumieli konieczności sojuszu z klasą robotniczą i jej partią, konieczności hegemonii klasy robotniczej w rewolucji ludowej, łudzili się błędnymi i szkodliwymi iluzjami „o samodzielnej władzy chłopskiej”.

Życie jednakże rozwiewało te iluzje. Przewrót faszystowski w Bułgarii z 9 VI 1923 r., w którego rezultacie obalono rząd Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego z A. Stambolijskim na czele, i dokonana zwierzęca rozprawa z tysiącami postępowych członków tego Związku, krwawe rozprawy burżuazyjno-obszarniczego rządu Polski z wystąpieniami polskich chłopów i inne wydarzenia wykazały, że nie może być nawet mowy „o samodzielnej władzy chłopskiej”, o tym, aby chłopstwo odgrywało rolę „trzeciej siły” pomiędzy proletariatem a burżuazją. Doprowadziły one lewe skrzydło partii chłopskich do zrozumienia niezbędności sojuszu chłopstwa pracującego z klasą robotniczą pod kierownictwem klasy robotniczej.

Jak wskazuje się w deklaracji przyjętej w 1958 r. w wyniku rozmów między delegacjami ZSL i Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego, „i w Polsce, i w Bułgarii doświadczenie obydwu partii stanowczo potwierdza, że ostateczna likwidacja klas eksploatatorskich i usunięcie ucisku politycznego oraz wyzysku człowieka przez człowieka, a także budownictwo społeczeństwa socjalistycznego są nie do pomyślenia bez sojuszu robotniczo-chłopskiego, bez kierowniczej roli klasy robotniczej i jej przodującego oddziały — partii robotniczej”⁴⁵.

W toku wspólnej walki z komunistami przeciwko faszyzmowi o wyzwienie narodowe i społeczne, o stworzenie i umocnienie ustroju ludowo-demokratycznego, lewicowe skrzydło partii chłopskich umocniło stosunki sojuszu z partią klasy robotniczej, doprowadziło do oczyszczenia partii chłopskich od elementów reakcyjnych i do przekształcenia tych partii w partie chłopstwa pracującego, uczestniczące aktywnie w budownictwie socjalizmu.

Obowiązujące obecnie statuty partii chłopskich przewidują, że członkami tych partii mogą być tylko ludzie pracy⁴⁶. W statutach i innych dokumentach partii chłopskich wskazuje się bezpośrednio, że partie te uznają jako podstawę ustroju ludowo-demokratycznego sojusz klasy

⁴⁵ „Dziennik Ludowy” z 2 VI 1958 r.

⁴⁶ Por. art. 5 Statutu Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego, Sofia 1957, oraz art. 1 Statutu ZSL, *Deklaracja ideowo-programowa i Statut ZSL, uchwalone na III Kongresie w listopadzie 1959 r.*, Warszawa 1960. W rezolucji II Zjazdu Chłopskiej Demokratycznej Partii Niemiec partia ta jest scharakteryzowana także jako partia „chłopstwa pracującego”, *Protokoll des II. Parteitagess der Demokratischen Bauernpartei Deutschlands vom 6. bis 8. Juli 1951*, Berlin 1952, s. 223.

robotniczej z chłopstwem i kierowniczą rolę klasy robotniczej w tym sojuszu. Uznają kierowniczą rolę partii marksistowsko-leninowskiej w budownictwie socjalistycznym i aktywnie uczestniczą w budowie społeczeństwa socjalistycznego. Tak na przykład w statucie Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego mówi się, że Związek jest „klasową organizacją polityczną chłopów biedniaków i średniaków, którzy w sojuszu z Bułgarską Partią Komunistyczną i pod jej kierownictwem uczestniczą w budownictwie socjalizmu”⁴⁷. W rezolucji XXIX Zjazdu Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego, który odbył się w kwietniu 1957 r., wskazuje się, że członkowie Związku „nadal, z jeszcze większą energią i uporem będą uczestniczyć w walce o ostateczne zwycięstwo socjalizmu w naszym kraju”, że członkowie Związku „pracują w sojuszu z Bułgarską Partią Komunistyczną i pod jej kierownictwem”⁴⁸.

W deklaracji ideowo-programowej ZSL, uchwalonej na III Kongresie (listopad 1959 r.), ZSL jest określana jako „partia chłopska o charakterze socjalistycznym”⁴⁹, podkreśla się kierowniczą rolę PZPR w budownictwie socjalistycznym i konieczność stanowczej walki z elementami pravicowymi, występującymi przeciw socjalistycznej przebudowie wsi, przeciw kierowniczej roli PZPR⁵⁰.

W statucie uchwalonym na III Kongresie ZSL podkreśla się, „że ZSL aktywnie uczestniczy w budowie ustroju socjalistycznego ... uznaje za podstawę naszego ustroju sojusz robotniczo-chłopski, w którym rola kierownicza należy do klasy robotniczej”⁵¹.

Aktywne uczestnictwo działających w krajach demokracji ludowej partii chłopskich w walce o zdobycie i umocnienie władzy ludowej, o zbudowanie socjalizmu spotkało się z wysoką oceną ze strony partii komunistycznych tych krajów. Tak na przykład w referacie sprawozdawczym KC Bułgarskiej Partii Komunistycznej na VII Zjazd Partii T. Żiwkow oświadczył: „Bułgarski Ludowy Związek Chłopski wniósł wielki wkład w umocnienie i rozwój sojuszu robotniczo-chłopskiego jako podstawy moralno-politycznej jedności narodu. Zdrowe, rzeczywiście demokratyczne siły w Związku konsekwentnie stojące na pozycjach antyfaszystowskich i antykapitalistycznych, wierne ideałom braterskiej bojowej współpracy i jedności działania z partią komuni-

⁴⁷ *Ustaw na Błgarskija Zemedelski Naroden Sojuz*, Sofia 1957, s. 5.

⁴⁸ *Dwadiesiet i deweti redowen Kongres na Błgarskija Zemedelski Naroden Sojuz 5—7 April 1957*, Sofia 1957, s. 351—352.

⁴⁹ *Deklaracja ideowo-programowa i Statut ZSL uchwalone na III Kongresie w listopadzie 1959 r.*, Warszawa 1960, s. 28.

⁵⁰ Tamże, s. 8, 34—36 oraz inne.

⁵¹ Tamże, s. 109.

styczną, przyczyniły się do zwycięstwa ludu bułgarskiego nad faszyzmem. Stanąwszy na pozycjach klasowych, na pozycji sojuszu socjalistycznego pracujących chłopów z klasą robotniczą, odrzuciwszy przekreśloną przez życie politykę warstwową, uznawszy kierowniczą rolę klasy robotniczej i partii komunistycznej, Związek wychowuje swoje kadry i swoich członków w duchu socjalistycznym, aktywnie walczy o budowę socjalizmu, szczególnie zaś o dalszy rozwój ustroju socjalistycznego na wsi" ⁵².

W partiach jednoczących określone kręgi inteligencji i drobnej burżuazji miejskiej skrzydło lewicowe także zwyciężyło w uporczywej walce z elementami prawicowymi i wniosło swój wkład w budownictwo socjalizmu ⁵³.

Skomplikowany proces rozwoju przeszły partie demokratyczne burżuazji narodowej w Chinach ⁵⁴. W wyniku tego, że w Chinach burżuazja narodowa sama odczuwała ucisk kapitału kompradorskiego, siły rewolucji przeważyły nad siłami kontrrewolucji i zostały zachowane pewne możliwości rozwoju kapitalizmu także po ustanowieniu władzy ludowej. Znaczna część burżuazji narodowej przyłączyła się do rewolucji, na której czele stała klasa robotnicza. Partie demokratyczne burżuazji narodowej wstąpiły w sojusz z Komunistyczną Partią Chin i uznały jej rolę kierowniczą. Partie i grupy prawicowe, odmówiwszy współpracy z KPCh w ramach jednolitego frontu ludowo-demokratycznego, postawiły siebie poza ramami demokracji ludowej.

Ale i wewnątrz partii demokratycznych burżuazji narodowej, pozostających w sojuszu z KPCh, toczyła się walka pomiędzy skrzydłem

⁵² VII Kongres na Błgarską Komunistyczną Partię 2—7 juni Stenografski protokol, Sofia 1958, s. 84—85. Por. także W. Gomułka, *Referat sprawozdawczy KC PZPR na III Zjazd Partii*, „Nowe Drogi” 1959, nr 4, s. 60. Patrz także W. Ulbricht, *Begrüßungsrede der Stellvertretenden Ministerpräsidenten Walter Ulbricht*, w: *Protokoll des II Parteitages der Demokratischen Bauernpartei Deutschlands vom 6.—8. Juli 1951*, Berlin 1952, s. 14,

⁵³ W dokumentach partii komunistycznych i robotniczych krajów demokracji ludowej podkreśla się aktywny udział w budownictwie socjalistycznym nie tylko chłopskich, lecz i innych demokratycznych partii politycznych. Na przykład w pozdrowieniu KC SED dla IX Zjazdu Związku Chrześcijańsko-Demokratycznego mówi się: „Jesteśmy głęboko przekonani, że Związek Chrześcijańsko-Demokratyczny odda wszystkie swoje siły, zdolności i wiedzę dla urzeczywistnienia wzniesłego celu, jakim jest zakończenie budowy socjalizmu. *Dokumente der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, t. VII, Berlin 1961, s. 390. Por. także *Pozdrowienie KC SED dla VII Zjazdu Narodowo-Demokratycznej Partii Niemiec*, tamże, s. 222 i inne.

⁵⁴ Interesujące materiały co do tego zawiera artykuł G. S. Ostroumowa, *Demokraticzeskije partii i borba protiv burżuaznoj ideologii w Kitaje*, „Sowietsoje Kitajwiedienije” 1958, nr. 4.

lewicowym i prawicowym. To ostatnie starało się wykorzystać swoje partie dla obrony kapitalizmu. Uznanie przez partie demokratyczne burżuazji narodowej programu budownictwa socjalistycznego w ChRL dokonywało się w toku przewycięzania wpływu prawicowców, w toku reedukacji burżuazji narodowej. Ważnym osiągnięciem w tej dziedzinie było zaaprobowanie w 1953 r. kursu KPCh na budownictwo socjalizmu przez wszystkie partie demokratyczne Chin. Ale i potem prawicowcy nie przerwali walki. Szczególnie ostro ujawniła się polaryzacja elementów prawicowych i lewicowych w tych partiach w okresie przekształcania prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, należących do narodowej burżuazji, w przedsiębiorstwa mieszane państwowo-prywatne, co dokonane zostało w latach 1955—1956.

Ponieważ poprzez mieszane państwowo-prywatne przedsiębiorstwa w ChRL rozpoczęto stopniowe pokojowe przekształcanie prywatnej własności burżuazji narodowej we własność socjalistyczną, przed burżuazją narodową bezpośrednio stało zagadnienie jej stosunku do przeobrażeń socjalistycznych. Lewicowa część partii burżuazji narodowej popierała te przeobrażenia, rozumiejąc ich nieuniknioną, skrzydło prawicowe wystąpiło z postulatami „długotrwałego zachowania porządku nowo demokratycznego”, to jest ekonomiki wieloukładowej, zawierającej także gospodarkę kapitalistyczną, „swobodnego rozwoju kapitalizmu” itp. Wystąpiło ono przeciwko dyktaturze proletariatu i kierowniczej roli KPCh. Znaczna część członków demokratycznych partii narodowej burżuazji przyjmowała postawę wahającą. W 1956—1957 prawicowcy rozwinięli aktywną działalność wykorzystując to, że ich przedstawiciele zajmowali kierownicze stanowiska w Lidze Demokratycznej, Demokratycznej Partii Chłopsko-Robotniczej, Rewolucyjnym Komitecie Kuomintangu i w Asocjacji Narodowo-Demokratycznego Budownictwa Chin. Otwarta walka elementów prawicowych przeciwko podstawowym zasadom ustroju ludowo-demokratycznego pomogła rozeznąć ich prawdziwe cele i oblicze. W rezultacie masy pracujące i elementy lewicowe w szeregach tych partii przystąpiły do stanowczej walki z prawicowcami. Prawicowcy zostali usunięci z organów centralnych i terenowych partii demokratycznych i usunięci z szeregów partii. W partiach demokratycznych z nową siłą rozgorzała walka o socjalistyczną reedukację burżuazji i jej inteligencji⁵⁵.

Oblicze partii demokratycznych zmieniało się i będzie się zmieniać w miarę przeobrażania się struktury klasowej społeczeństwa i przewycięzania ideologii burżuazyjnej. Jak wskazywano w sprawozdaniu poli-

⁵⁵ O walce z prawicowcami w demokratycznych partiach Chin por. W. Łazariew, *Borba protiv prawych w KNR — borba za socjalizm*, „Kommunist” 1958, nr 5, oraz G. S. Ostroumow, jak wyżej.

tycznym KC KPCh na pierwszej sesji VIII Zjazdu KPCh: „Podstawą socjalną wszystkich partii demokratycznych Chin jest burżuazja narodowa, górne warstwy drobnej burżuazji i ich inteligencja. Po zakończeniu przeobrażeń socjalistycznych, ci, którzy stanowią burżuazję narodową i wierzchnie warstwy drobnej burżuazji, staną się częścią pracowników socjalistycznych, a partie demokratyczne przekształcą się w partie polityczne tej części pracowników”⁵⁶. W ten sposób prawidłowość rozwoju systemu wielopartyjnego we wszystkich krajach demokracji ludowej jest wspólna — jest nią przekształcenie nieproletariackich partii politycznych w partie ludzi pracy, aktywnie uczestniczące w budowie socjalizmu i uznające kierowniczą rolę partii marksistowsko-leninowskiej w budownictwie socjalistycznym. Należy przy tym zauważyć, że proces rozwoju partii niekomunistycznych bynajmniej nie jest prosty ani prostoliniowy, jak prostoliniowy nie jest proces przewycięzania sprzeczności klasowych⁵⁷.

Walka sił postępowych i reakcyjnych w różnych okresach i w różnych warunkach może się zaostrzać. Reakcja stara się wykorzystać wszelkie trudności wewnętrzne i międzynarodowe władzy ludowej do ataku przeciwko ustrojowi ludowo-demokratycznemu. Między innymi reakcja podejmuje próby odrodzenia ideologii burżuazji w nieproletariackich partiach demokratycznych i próby oderwania tych partii od partii komunistycznych⁵⁸.

Jak widać z rozpatrzonych powyżej podstawowych cech rozwoju niekomunistycznych partii demokratycznych, system wielopartyjny w krajach demokracji ludowej nie jest czymś zastygłym, lecz znajduje się w procesie stałych zmian i przeobrażeń, nierozzerwalnie związanych z przekształcaniem się struktury klasowej społeczeństwa w tych krajach. Wobec tego, że szereg krajów demokracji ludowej wszedł już w okres budownictwa rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego, powstaje pytanie, czy zbudowanie socjalizmu nie oznacza perspektywy likwidacji w najbliższej przyszłości systemu wielopartyjnego w krajach demokracji ludowej.

Partie komunistyczne i robotnicze w krajach demokracji ludowej dają na to pytanie odpowiedź negatywną. I po zbudowaniu społeczeństwa so-

⁵⁶ *Materiały VIII Wsiekitajskiego Sjezda Komunistycznej Partii Kitaja, 15—27 Sientjabria 1956 g.* Moskwa 1956, s. 49.

⁵⁷ Por. N. S. Chruszczow, *Oczot Centralnogo Komiteta KPSS XXII Sjezdu Partii*, Moskwa 1961, s. 15.

⁵⁸ Por. na przykład materiały VII (wrzesień 1957) VIII (marzec 1958) i IX (grudzień 1958) Plenarnego Posiedzenia Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZSL, „Zielony Sztandar” z 29 IX 1957; 2 X 1957; 30 III 1958; 21 XII 1958 i 24—28 XII 1958, a także z 2 XII, 6 XII, 9 XII, 13 XII, 16 XII, 2D XII 1959 r. Por. też „Trybuna Ludu” z 19 I 1958 i 10 I 1961.

cialistycznego przez pewien okres czasu będą istnieć różnice w sytuacji społecznej poszczególnych warstw społeczeństwa. Wśród określonej części ludzi pracy wywodzących się z narodowej i drobnej burżuazji mogą się jeszcze zachowywać przeżytki ideologii burżuazyjnej. Dlatego jeszcze przez znaczny okres czasu zachowają się warunki dla działalności partii niekomunistycznych, reprezentujących interesy nieproletariackich warstw ludzi pracy i pomagających im wychowywać się konsekwentnie w duchu socjalistycznym⁵⁹.

To, co powiedziano wyżej, nie oznacza, że system wielopartyjny w krajach demokracji ludowej będzie istniał wiecznie. Jak wskazywano, gruntem dla istnienia systemu wielopartyjnego są różnice w sytuacji tych lub innych klas i warstw społeczeństwa. W przyszłości, gdy w procesie budownictwa komunistycznego na bazie wspólności podstawowych interesów robotników, chłopów i inteligencji pracującej ukształtuje się niewzruszalna jedność socjalno-polityczna i ideowa narodów krajów demokracji ludowej, znikną warunki obiektywne dla istnienia systemu wielopartyjnego, a partie marksistowsko-leninowskie, powstałe jako partie klasy robotniczej, przekształcą się w partie całego narodu⁶⁰.

Z języka rosyjskiego przełożył
Adam Łopatka

⁵⁹ Por. *Materialy VIII Wsiekitajskiego Sjezda Komunistycznej Partii Kitaja 15—27 Sientjabria 1956 g.* Moskwa 1956, s. 49; *Wtoraja Siessija VIII Wsiekitajskiego Sjezda Komunistycznej Partii Kitaja*, Pekin 1958, s. 55. A także H. Matern, jak wyżej, s. 33 i nast.

⁶⁰ Taki właśnie proces rozwoju partii komunistycznej znalazł wyraz w Statucie KPZR uchwalonym na XXII Zjeździe Partii, gdzie mówi się, że „partia komunistyczna, partia klasy robotniczej stała się obecnie partią całego narodu radzieckiego”. *Ustaw KPSS*, Moskwa 1961, s. 3.